

Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Arkivene etter jøder og norske Holocaust.

Hvilke arkiv er tilgjengeliggjort, på hvilken måte formidles arkivene og hva er utfordringen med tilgjengeliggjøringen og formidlingen av dem?

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning

Veileder: Guro Jørgensen

Mai 2022

Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Arkivene etter jøder og norske Holocaust.

Hvilke arkiv er tilgjengeliggjort, på hvilken måte formidles arkivene og hva er utfordringen med tilgjengeliggjøringen og formidlingen av dem?

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning
Veileder: Guro Jørgensen
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Arkivene etter jøder og norske Holocaust

Hvilke arkiv er tilgjengeliggjort, på hvilken måte formidles arkivene og hva er utfordringen med tilgjengeliggjøringen og formidlingen av dem?

Takk!

Jeg ønsker å rette en stor takk til veilederen min Guro Jørgensen for veldig kyndig og informativ veiledning gjennom hele prosessen.

Jeg vil også rette en stor takk til min arbeidsgiver Vestfold og Telemark fylkeskommune som har velvillig latt meg bruke kontorplassen min til oppgaveskriving utenfor arbeidstid, og for mulighet til fri og fleksi dager i arbeidet med oppgaven.

Tusen takk også til alle virksomhetene som velvillig har delt informasjon med meg!

«Å velja ut inneber og å velja bort;

ein avgjer kva røyster som skal få sleppa til,

kva røyster som må finna seg i å verta tagale i den historiske songen»

St. meld. Nr. 22 (1999-2000)

Innholdsfortegnelse

Takk!	1
Innholdsfortegnelse	2
Sammendrag	3
1 Innledning	4
1.1 Problemstilling	5
1.2 Kilder.....	5
2 Undersøkelse av hvilke institusjoner som ivaretar, tilgjengeliggjør og formidler historien om jøder og norske Holocaust	7
2.1 Problemstillingens aktualitet	7
2.2 Tidligere forskning	8
2.3 Rammeverk for dagens tilgjengeliggjøring og formidling.....	9
2.4 Resultat - Norske institusjoner som forvalter arkiv etter jødene og Holocaust i Norge	11
3 Utfordringer med tilgjengeliggjøring og formidling av vanskelige historier om jøder og norske Holocaust	16
3.1 Den jødiske minoriteten i Norge	16
3.2 Tilgjengeliggjøring og formidling av historier om jødene og Holocaust i Norge – ... En kort vurdering av nåværende tilstand.....	18
3.3 Digital tilgjengeliggjøring og formidling av kulturarv: For hvem og hvorfor?	19
3.4 Etske utfordringer med formidling av historie om jøder og norsk Holocaust	25
4 Avslutning/konklusjon	26
5 Referanser	27
6 Vedlegg	32
6.1 Epost til virksomhetene	32
6.2 E-post svar fra Arkivet Kristiansand	33
6.3 E-post svar fra Arquebus krigshistorisk museum under Haugalandmuseet.....	33
6.4 E-post svar fra Falstadsenteret	34
6.5 E-post svar fra Grinimuseet.....	34
6.6 E-post svar fra HL-senteret	35
6.7 E-post svar fra Norges Hjemmefrontmuseum (NHM).....	35
6.8 E-post svar fra Jødisk museum Oslo	36
6.9 E-post svar fra Norsk folkemuseum.....	36
6.10 E-post svar fra Telemark museum	41
6.11 E-post svar fra Vestfoldarkivet	41

Sammendrag

Fra myndighetenes side er det lagt opp til klare forventninger om en effektiv digitalisering av kulturarvsmaterialet slik at det skal være tilgjengelig for alle. Flere og flere arkiver blir nå digitalisert og tilgjengeliggjort, noe som er en forventning og et klart satsningsområde i norsk kulturpolitikk. Men digitalisering tar tid, og fra publikums side er det gjerne en oppfatning om at det som ikke finnes på nett, det finnes ikke. Derfor er det viktig at arkiv digitaliseres og tilgjengeliggjøres.

Denne oppgaven tar for seg hvilke kilder som finnes etter jøder og norske Holocaust, det vil si folkemordet på den jødiske minoriteten under andre verdenskrig. Jeg ønsket å undersøke om disse kildene er tilgjengeliggjort og hvordan de formidles. For å få svar på disse spørsmålene gjennomførte jeg en e-post undersøkelse blant flere museer og andre virksomheter, samt at jeg har gått igjennom akademisk litteratur som er relevant for tematikken. Det jeg fant var at mange virksomheter har veldig lite arkiv eller få objekt etter jøder og norske Holocaust. Det er først og fremst de største virksomhetene som har mye arkiv og objekt etter norske jøder.

1 Innledning

Arkiv etter norske jøder og Holocaust i Norge har de siste årene fått en fornyet interesse og engasjement med utgivelsen av journalisten og forfatteren Marte Michelet sin bok «*Hva visste hjemmefronten?*» i 2018.¹ Boken handler om jødeaksjonene under andre verdenskrig, i oktober og november 1942, og hvilken informasjon den norske hjemmefronten fikk i forkant, samt påstand om at jødene ble avkrevet betaling for flukten til Sverige. Det som var særlig oppsiktsvekkende ved boken, var at det ble hevdet at den norske hjemmefronten visste om deportasjonen av jødene lenge før den fant sted, uten å sette inn tiltak for å forhindre dette.² Temaet omkring norske jøder og det norske Holocaust har vært debattert i norsk media flere ganger etter denne utgivelsen og viser seg å skape mye engasjement, både i fagmiljø og hos publikum. Motboken «*Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?*» av historikerne Berggren, Bruland og Tangestuen fra 2020 diskuterer kildene Michelet har brukt og kritiserer måten hun brukte dem på.³ Michelet har på sin side igjen svart på motboken med en ny bok som heter «*Tilsvar: svar på motboken til Hva visste hjemmefronten?*» fra 2021.⁴ I tillegg til disse bøkene har også filosof og forfatter Espen Sjøbye skrevet boken «*Hva vet historikerne? Om hjemmefronten og deportasjonen av jødene*», utgitt i 2021 som kommer med kritikk av kildene brukt av Berggren, Bruland og Tangestuen 2020, samt deres kritikk av Michelet.⁵

Innholdet i disse bøkene, de ulike ståstedene til forfatterne – og ikke minst den tidvis opphetede dialogen mellom dem - ga samtidig næring til en rekke nyhetssaker med overskrifter som «*Michelets bok om Hjemmefronten og jødene er et faglig og etisk forfeilet prosjekt*»; «*Vi er barn av en av motstandsmennene i Marte Michelets bok. Hennes historiefortelling er falsk*»; «*Satser Michelet på at leserne ikke går til kildene?*» som alle tre er hentet fra Aftenposten.⁶ Klassekampen har samlet sin dekning av debatten på en samleside som en tidslinje.⁷ Mens Vårt Land «*[...] mener Norge må våge å se seg i speilet i holocaust-debatten*».⁸ Disse overskriftene

¹ Michelet, 2018.

² Michelet, 2018, s. 7-8.

³ Berggren et.al., 2020 s. 11-13.

⁴ Michelet, 2021, s. 5-6.

⁵ Sjøbye, 2021, s.15-17.

⁶ Moland, 2018; Gjelsvik et al., 2018; Tangestuen, 2018.

⁷ Klassekampen (u.å). Hentet 22. februar 2022. <https://klassekampen.no/samling/hva-visste-hjemmefronten>

⁸ Guttormsen, 2020.

er bare noen få eksempler på alle de artikler som er blitt skrevet om temaet i etterkant av utgivelsen av «*Hva visste hjemmefronten?*» i 2018.⁹

I forbindelse med utgivelsen av disse bøkene og diskusjonene som har foregått i etterkant har det blitt satt frem påstander om alvorlige feil i «*Hva visste hjemmefronten?*»¹⁰, slik som feil med kildehenvisninger, tolkning av kilder, kutt i sitat og at konklusjoner ikke har støtte i kildene. Det skinner godt igjennom i debatten at fagpersoner mener det er en grunnleggende forskjell i måte å tilegne seg og bruke kildemateriale mellom historikere på den ene siden og journalister og forfattere på den andre. Det hele blir ikke bedre når Michelet endatil rokker ved den opphøyede statusen hjemmefronten har hatt i den nasjonale fortellingen om andre verdenskrig. Debatten har vært viktig og ikke minst nødvendig, særlig for å få frem bruk av kilder i skrivingen av fagtekster og sakprosa og tolkningen av disse kildene.

1.1 Problemstilling

Inspirert av debatten omkring kildebruk og kildetolkninger etter publiseringen av Marte Michelet sin bok «*Hva visste hjemmefronten?*» i 2018¹¹, ønsket jeg å finne ut av hvilke institusjoner som har arkiver etter jøder og norske Holocaust og på hvilken måte de er tilgjengeliggjort og formidlet. Min problemstilling er:

Hvilke arkiver etter norske jøder og norsk Holocaust er tilgjengeliggjort og på hvilken måte formidles de?

For å kunne belyse min problemstilling nærmere, må jeg se på hva som er utfordringer med å tilgjengeliggjøre disse arkivene. Og hva som er utfordringen med å formidle innholdet i dem. Jeg ønsker få klarhet i følgende delspørsmål:

- Hvilke utfordringer ligger det i å tilgjengeliggjøre disse arkivene?
- Hvordan kan man løse utfordringen med formidlingen av disse arkivene?

1.2 Kilder

For å finne ut hvilke arkiver etter norske jøder og norsk Holocaust som er tilgjengeliggjort og hvordan de formidles, så har jeg spurt institusjonene som oppbevarer materialene. Jeg har sendt

⁹ Michelet, 2018.

¹⁰ Michelet, 2018.

¹¹ Michelet, 2018.

epost til tolv museer og arkivinstusjoner og spurt om hva slags materiale de har etter norske jøder og norsk Holocaust og hvor mye materiale de har (se vedlegg 6.1). Jeg har fått svar fra ti av dem (se vedlegg 6.2-6.11). De ti virksomhetene er Arkivet Kristiansand, Arquebus Haugalandmuseene, Falstadsenteret, Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (heretter kalt HL-senteret), Jødisk museum i Oslo, Grinimuseet, Norges Hjemmefrontmuseum, Telemark museum, Vestfoldarkivet og Norsk Folkemuseum. De to som ikke svarte var Jødisk museum i Trondheim og Arbark. I tillegg har jeg tatt med materiale Arkivverket innehar, samt kort presentert privatarkiv og hva som kan finnes av materiale der. Jeg vil i oppgaven presentere institusjonene kort, før jeg i drøftingsdelen vil sammenligne utfordringer med hensyn til tilgjengeliggjøring og formidling.

Det teoretiske grunnlaget har jeg hentet fra en rekke offentlige publikasjoner. «*NOU 1996:7 Museum. Mangfold, minne, møtestad*»¹² er en utredning av museumsområdet i Norge og satsningen fremover. Jeg har brukt flere publikasjoner fra tidligere ABM-utvikling, nå Kulturrådet, blant annet «*ABM-skrift #25 Arkivene, bibliotekene og museene og de nasjonale minoritetene*» for å få en oversikt over arbeidet som gjøres for å sikre historien til blant annet jødene.¹³ «*ABM-skrift #26: Brudd. Om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, usynlige, kontroversielle*»¹⁴ som omhandler hvordan man forteller og inviterer til debatt om vanskelige spørsmål. Jeg har også brukt «*ABM-skrift #66: Åpen og samordnet tilgang til kulturarven. Anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden*»¹⁵ som påpeker viktigheten av å ha en visjon og økt satsning på digitalisering og deling av kulturarv.

Meldinger til Stortinget blir brukt når sittende regjering vil presentere saker som er uten forslag til vedtak.¹⁶ Disse meldingene presenterer ulike tema ved de ulike offentlige sektorene. Meldingene er ment som føringer for arbeidet til de ulike sektorene fremover og ønsket fra den sittende regjering om retning for dette arbeidet. I «*St.meld. nr.15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg*» omhandler det den statlige politikken og trekker frem ABM-institusjonene sin rolle som historiefortellere med vekt på kulturelt mangfold og nasjonale minoriteter.¹⁷ I «*St.meld.nr.22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving (ABM-meldingen)*» omhandler

¹² NOU 1996:7, s. 3-9.

¹³ Holmesland, 2006.

¹⁴ ABM-utvikling, 2006.

¹⁵ ABM-utvikling, 2010.

¹⁶ Regjeringen, (u.å). Hentet 09. mars 2022. <https://www.regjeringen.no/no/dokument/meldst/id1754/>

¹⁷ St.meld.nr.15 (2000-2001).

det samarbeid og samhandling for å fremheve nasjonale minoriteter.¹⁸ I «*St.meld.nr.24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*» er det av vesentlig betydning for å sikre kilder og demokrati at befolkningen får tilgang til dem.¹⁹ For «*St.meld.nr.49 (2008-2009) Framtidas museum*» handler det om forvaltning, forskning, formidling og fornying som fire viktige hovedelement i det videre arbeidet for museene.²⁰ «*Meld.St.8 (2018-2019) Kulturens kraft. Kulturpolitikk for framtida (Kulturmeldingen)*»²¹ som sier mye om digital formidling, digitalisering og tilgjengeliggjøring av kulturarv. I «*Meld.St.12 (2020-2021) Nasjonale minoriteter i Norge, En helhetlig politikk*» handler det om hvilke mål og virkemidler i politikken som kan brukes ovenfor nasjonale minoriteter fremover.²² Jeg har benyttet «*Meld.St.23 (2020-2021) Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*»²³, som er den nyeste museumsmeldingen, for å undersøke visjoner for tilgjengeliggjøring og formidling fremover. I oppgaven kommer jeg også inn på «*ICOMs museumsetiske regelverk*» som er etiske internasjonale regler som alle museer skal følge.²⁴

2 Undersøkelse av hvilke institusjoner som ivaretar, tilgjengeliggjør og formidler historien om jøder og norske Holocaust

2.1 Problemstillingens aktualitet

Problemstillingen min er aktuell fordi det er mye fokus på kilder i fagmiljøet, særlig med tanke på nye kilder, kildehenvisninger, referering av kilder og tolkning av disse etter utgivelsen av Marte Michelet sin bok «*Hva visste hjemmefronten?*» i 2018.²⁵ Debatten omkring kilder og kildebruk er viktig, da kildene kan brukes av alle og at kildene er vår førstehåndskunnskap til viktige historiske hendelser. At kildene er tilgjengelige åpner opp for ulike tolkninger av materialet, noe som igjen er med på å være som en katalysator for ny vitenskap.

Disse fire bøkene jeg omtalte i innledningen har for meg vært en øyeåpner når det gjelder å ønske å vite hvordan arkivene blir tilgjengeliggjort og formidlet. Selv leste jeg «*Hva visste*

¹⁸ St.meld.nr.22 (1999-2000), s. 2-3.

¹⁹ St.meld.nr.24 (2008-2009), s. 9.

²⁰ St.meld.nr.49 (2008-2009), s.9

²¹ Meld.St.8 (2018-2019), s. 7.

²² Meld.St.12 (2020-2021), s. 5-6.

²³ Meld.St.23 (2020-2021), s. 7.

²⁴ Kulturrådet 2008.

²⁵ Michelet, 2018.

*hjemmefronten?»*²⁶ et par år etter utgivelsen og fulgte ikke debatten i dens kjølvann. Det var først med motboken «*Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?»* av Berggren, Bruland og Tangestuen at jeg virkelig fikk øynene opp for debatten.²⁷ Disse fire bøkene viser nettopp hvor viktig det er at arkiver blir tilgjengeliggjort og formidlet, slik at alle har en mulighet til å sette seg inn i aktuelt materiale og trekke egne slutninger på bakgrunn av kildene. Resultatet av Michelets bok er at det har blitt stilt spørsmål ved hjemmefrontens syn på jøder og bruken av kilder i arbeidet hennes. Og selv etter 80 år er dette et svært sårbart og ømtålig tema, selv i fagmiljøet. Det viser igjen hvor viktig tilgjengeliggjøring og formidling av arkivene er, slik at det kan foregå en offentlig debatt om kildenes autentisitet og tolkninger.

2.2 Tidligere forskning

Når det gjelder forskning på feltet om norske jøder og norsk Holocaust er det ifølge Banik, i en anmeldelse av boken «*Jøder på Agder 1851-1945*» av Roger Tronstad, en paradoksal situasjon.²⁸ Tidligere forskning på feltet er bygget på tilfeldigheter, enkeltes interesse for emnet og studenters avslutningsoppgaver. Banik viser til at det ikke finnes en felles systematisk satsning på jødisk historie i Norge. Lokalt derimot trekker Banik frem en sterk lokal interesse for jøder og deres historie. Dette er nyere publikasjoner som er et viktig bidrag til forståelsen av jøder her i landet. Banik trekker frem at forskningen på jøder er både tilfeldig, lite enhetlig og ustrukturert.²⁹ Om ikke selve forskningen på emnet er nytt, så er det nytt at det nå stilles spørsmål ved antisemittisme og norsk motstandskamp under andre verdenskrig og kildene etter dem.

Det er skrevet en del artikler og bøker om emnet norske jøder og norsk Holocaust de siste 20 årene. Men det er først fra omkring 2015 at vi får en mer helhetlig nasjonal debatt omkring emnet. Forskningen er ifølge Banik også preget av fraværet av kontekster som kunne gjort forskningen mer interessant.³⁰ Så vidt jeg kan se har det vært lite og spredt forskning og artikler om emnet før årtusenskiftet. Jeg har ikke funnet noen enhetlig oversikt over tilgjengeliggjorte kilder etter norske jøder og norsk Holocaust. Håpet er at undersøkelsen min skal gjøre det enklere å kunne ta i bruk kilder etter norske jøder og at det skal bli enklere å se hva, og på

²⁶ Michelet, 2018.

²⁷ Berggren et.al., 2020.

²⁸ Banik, 2016, s. 232.

²⁹ Banik, 2016, s. 232.

³⁰ Banik, 2016, s. 232.

hvilken måte dette kildematerialet blir tilgjengeliggjort og formidlet i dag, slik at det skal bli lettere for flere å kunne delta i samfunnsdebatten omkring temaet på et informert grunnlag.

2.3 Rammeverk for dagens tilgjengeliggjøring og formidling

I denne oppgaven bruker jeg teori knyttet til spørsmål om utfordringer ved tilgjengeliggjøring og formidling av arkiv om jøder og norsk Holocaust. De mest sentrale teoriene vil bli omtalt her i dette kapitlet, mens teori som ikke er sentral for hele oppgaven vil bli gjort rede for underveis. Først vil jeg gjøre rede for forskjellen mellom begrepene tilgjengeliggjøring og formidling, som er sentrale begreper i oppgavens problemstilling. Deretter vil jeg gjøre rede for de ambisiøse offentlige målsetningene om digitalisering og tilgjengeliggjøring av kulturarv.

Med tilgjengeliggjøring for denne oppgaven så mener jeg å gjøre arkiv og gjenstander mulig for alle å se og lese, enten dette kan gjøres digitalt, via lesesal eller i andre fora. Med formidling så tenker jeg her på hvordan dette materialet som virksomhetene innehar, aktivt blir delt videre med befolkningen i ulike utstillinger, slik at man kan gjøre opp sine egne meninger om tema. Tilgjengeliggjøring skiller seg fra formidling ved at innholdet ikke har blitt bearbeidet og tilpasset spesifikke målgrupper, dette gjelder uansett plattform

Museenes samfunnsrolle er et sentralt begrep i museumspolitikken og handler blant annet om fornyelse, retning og mål for virksomhetene.³¹ Det er viktig å være oppmerksom på museenes sterke rolle som utvelger av vår historie. De må bli bedre på demokrati og inkludering for at mennesker skal kunne utvikle forståelse og samhandling med sine omgivelser. Som Pabst sier skal museene opptre som aktive og moralske aktører og de skal stille kritiske spørsmål ved etablerte sannheter.³² Et kjernepunkt i den museenes samfunnsrolle er at den setter mennesker og ikke gjenstander i sentrum. Dette gjør at menneskene blir en aktiv del av en demokratisk prosess ved bruk av kritisk refleksjon. Museene skal bruke digital forvaltning og formidling som del av denne demokratiseringsprosessen. Samtidig kobles nasjonale minoriteter og kulturelt mangfold til den svært viktige samfunnsrollen museene innehar.³³

Kulturrådet ble opprettet i 1965 og har som oppgave å stimulere kultursektoren ved tilskudd og utviklingsoppgaver, digitalisering og internasjonalisering. Målsettingen er at Kulturrådet skal

³¹ Holmesland, 2013, s. 1.

³² Pabst, 2016, s. 26.

³³ Holmesland, 2013, s. 2-4.

bidra til «at kunst og kultur skapes, dokumenteres, bevares og gjøres tilgjengelig for flest mulig».³⁴ I oppgaven henviser jeg til flere ABM-skrift. ABM-utvikling (Arkiv, bibliotek og museum) som stod bak utgivelsen av disse ble opprettet i 2003 og avviklet i 2010.³⁵ ABM-utvikling sine hovedoppgaver var å sette ut i livet det samfunnsoppdraget som sektoren var gitt gjennom stortingsmeldinger og offentlige publikasjoner. Blant annet var det et stort fokus på digitalisering i tiåret etter årtusenskiftet.³⁶ ABM-utvikling sitt mandat om utvikling av arkiv, museum og bibliotek ligger nå under Kulturrådet. Et hovedprinsipp hos Kulturrådet er vektleggingen de har på digitalisering av kulturarv.³⁷

Før jeg begynte på denne BA-oppgaven hadde jeg funnet svært lite som kunne gi meg en oversikt over hvilke arkiver etter jøder og norsk Holocaust som finnes i Norge. Mitt første metodiske grep var derfor å sende ut forespørsel på e-post til en rekke virksomheter om de hadde arkivmateriale og/eller objekter knyttet til dette.

Det er flere kilder til norske jøder og norsk Holocaust enn det jeg har valgt meg ut for denne oppgaven. Blant annet finnes arkiv etter jøder hos Arkivverket, i privatarkiv og i avisarkiv. Jeg har valgt å se på de store museene/institusjonene som jeg antok ville ha jødisk arkiv. Dette for å avgrense mengden materiale i forhold til min oppgave.

Før jeg sendte e-posten hadde jeg søkt etter opplysninger om relevante samlinger som er tilgjengeliggjort og formidlet på de respektive virksomhetenes nettsider. Jeg vurderte det slik at det naturlige valget for innhenting av opplysninger fra norske virksomheter var å sende e-post. Da vil jeg få en oversikt over hvilket materiale de har og hvordan de formidler det. Dataene fra virksomhetenes nettsider er beskrevet tekstlig i hver sitt avsnitt. Her omtaler jeg hvilke arkiver og samlinger som finnes for hver enkelt virksomhet og hvor de er å finne. Svarene fra epostene er også omtalt her. Som det kommer frem av eposten er jeg ute etter det store bildet, hva slags materiale er det de har og hvor mye har de. Hva som er tilgjengeliggjort ligger i all hovedsak publisert på nettsidene deres, med lenker til Arkivportalen.

Det er oversiktsbildet som er det viktigste for meg. Styrkene ved denne metoden er at jeg har fått et grovt oversiktsbilde over hva som finnes av arkiv og gjenstander ved de virksomhetene

³⁴ Kulturrådet, 2022, Hva er Kulturrådet?

³⁵ ABM-utvikling, (u.å). Hentet 16. mai 2022. <https://abm-utvikling.no/>

³⁶ ABM-utvikling, (u.å). Hentet 16. mai 2022. <https://abm-utvikling.no/>

³⁷ Kulturrådet, 2022, Museum og kulturarv.

jeg har valgt ut. Svakheterne er at det ikke kommer frem detaljert akkurat hvilke dokumenter og gjenstander det er snakk om. Det må man lete opp selv i den respektive virksomhets eventuelt tilgjengeliggjorte arkiv- og samlingsdatabaser for eksempel fra Arkivportalen.

De to spørsmålene jeg stilte gikk ut på å finne ut av hva slags materiale virksomhetene hadde etter jøder og norske Holocaust og hvor mye dette materialet utgjør. De fleste virksomhetene svarte i tillegg på hvordan dette materialet er tilgjengeliggjort. Jeg har i tillegg til e-poster brukt virksomhetenes hjemmesider til å finne ut av hvordan de formidler dette materialet.

2.4 Resultat - Norske institusjoner som forvalter arkiv etter jødene og Holocaust i Norge

Institusjoner som har arkiver knyttet til Holocaust i Norge er flere. Av de tolv virksomhetene jeg har sent e-post til har ti svart og to ikke svart. Følgende virksomheter besvarte min e-post (vedlegg 6.1).

ARKIVET Kristiansand

Senteret er et nasjonalt minnested, forsknings- og formidlingssenter. Lokalene deres ble brukt av Gestapo under andre verdenskrig, samt som politistasjon for tyske sikkerhetspolitiet, hvor det ble utført brutale forhør og tortur. Senterets kjerneområder er i dag forskning, formidling, dokumentasjon og undervisning. Satsningsområder er blant annet inkludering og mangfold, radikaliserings og ekstremisme, krigsseilerhistorie, fangehistorie og forskning. Senteret forvalter og formidler følgende arkiver etter andre verdenskrig: arkivmateriale, privatarkiv, aviser, tidssvitneintervjuer, film, fagbibliotek og har noen få gjenstander i form av møbler etter en jødisk familie. Senteret har fokus på tematikk rundt jøder og Holocaust i sin formidling, men har selv ingen arkiv om jøder. Senteret har nå en permanent utstilling, en utendørsutstilling, en temporær utstilling, to andre utstillinger og i tillegg en digital utstilling. Alle utstillingene har tematikk fra andre verdenskrig. Senteret tilbyr undervisningsopplegg for grunnskole og videregående skole og har et digitalt undervisningstilbud (vedlegg 6.2).³⁸

Arquebus krigshistorisk museum under Haugalandmuseet

Museet har samlinger som omfatter arkivmateriale, krigshistoriske gjenstander slik som stridsvogner, våpen, trykksaker, aviser, bøker og fotografi. De har arkiv og samlinger etter

³⁸ ARKIVET Kristiansand (u.å). Hentet 09. april 2022. <https://arkivet.no/opplev-arkivet>

jøden Moritz Rabinowitz. De har nå to utstillinger, det er ikke opplyst hva slags utstillinger dette er utover at de handler om de allierte og hverdagen under krigen. Museet har undervisningsopplegg for alle skoletrinn og nettbasert undervisning (vedlegg 6.3).³⁹ Jeg fikk dessverre ikke mer utfyllende opplysninger som lovet.

Falstadsenteret i Trondheim

Senteret er ansvarlig for Norsk digitalt fangearkiv, fanger.no. De har nasjonalt ansvar for databasen krigsgraver.no som er en base for utenlandske krigsfanger i Norge. Senteret har museum, bibliotek og en del fotografier i sine samlinger. Som originaler har de lyd- og video opptak (transkribert) etter overlevende etter Holocaust, Julius Paltiel fra Trondheim. Senteret har samlet inn dokumentasjon om fanger ved Falstad fangeleir i årene 1941-1945, her er 45 av fangene med jødisk bakgrunn. På Digitalarkivet ligger det fangekort og «Spørreskjema for jøder» som er linket opp mot disse 45 jødene. Senteret har nå en utstilling om krigen. Av undervisningsopplegg har de for grunnskole, videregående og høyskoler. De har flere digitale læringsressurser på sine nettsider (vedlegg 6.4).⁴⁰

Grinimuseet

Museet ligger der den største tyske fangeleiren var i Norge under andre verdenskrig. De skal formidle betydningen av fangeleiren og hvordan forholdene i leiren var. Museet har kun en gjenstand etter jøder, en medaljong etter en jødisk kvinne. Museet har flere utstillinger som omhandler livet i fangeleiren. De har undervisningsopplegg for skoler med blant annet fortellinger og rollespill (vedlegg 6.5).⁴¹

HL-senteret, Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter i Oslo

Senteret har fokus på forskning, utdanning, dokumentasjon og formidling. Virksomheten bygger på forskning og kunnskapsformidling om Holocaust og studier av livssynsminoriteter spesielt.⁴² Fokusområdene omhandler Holocaust, andre folkemord og om minoriteters vilkår i vårt moderne samfunn. Formidlingsprosjekter og digitale utstillinger står sentralt i formidlingsarbeidet. Arkivene tilknyttet Holocaust består av bibliotek med bøker, tidsskrifter, film og lydopptak. Arkivdelen består av et mindre privatarkiv og formidlingsprosjekter

³⁹ Arquebus krigshistorisk museum (u.å). Hentet 04. mars 2022. <https://haugalandmuseet.no/samling/krigshistorisk-samling/>

⁴⁰ Falstadsenteret (u.å). Hentet 04. mars 2022. <https://falstadsenteret.no/historie/stiftelsen-falstadsenteret>

⁴¹ Grinimuseet (u.å). Hentet 22. februar 2022 . <https://mia.no/grinimuseet/om>

⁴² Holmesland, 2006, s. 26.

herunder digitale utstillinger. Senteret har en rekke privatarkiver som inneholder dokumenter, mapper, serier, brev, publikasjoner, fotografier og diverse gjenstander. Alle de elleve arkivene de har publisert på Arkivportalen har jødiske arkivskapere, og kan knyttes til forfølgelsen og likvidasjonen av norske jøder. Det antas at dette arkivet er på et sted mellom ti og femten hyllemeter. To av arkivene er blitt innlemmet i Norges dokumentarv, og dermed er de også en del av UNESCOs verdensarv: arkivene etter de to norske jødene Ruth Maier og Robert Savosnick. I tillegg så har senteret en gjenstandssamling på omkring 200 objekter relatert til jøder, samt en fotosamling med omkring 10.000 fotografier og bilder som i større eller mindre grad kan knyttes til Holocaust i Norge. Senteret huser også upubliserte privatarkiver etter norske frontkjemper og NS-folk, men ikke alle inngår formelt i samlingen ennå. De har to faste utstillinger, en lydinstallasjon og en midlertidig utstilling. De tilbyr undervisning for ungdomsskole og videregående trinn. I tillegg har de digitalt undervisningsopplegg. (vedlegg 6.6).⁴³

Jødisk museum i Oslo

Jødisk museum i Oslo er etablert i tilknytning til synagogen. Museet skal ha permanente og skiftende utstillinger og kulturarrangement. Målet til museet er å øke kunnskapen om jødernes historie, med vekt på innvandring og integrasjon i det norske samfunnet fra 1851 og til i dag.⁴⁴ Museet har få gjenstander i sin samling. De har derimot dokumenter som brev, korrespondanse, id kort, diplom, hefter og bøker, samt fotografier som utgjør hoveddelen av det innsamlede materiale. Museet oppbevarer Det Mosaiske Trossamfunds korrespondansearkiv, og privatarkiv etter jødiske organisasjoner og privatpersoner. De driver også nettstedet snublestein.no.⁴⁵ I Norge og andre land har man lagt ned en «stein» i messing som ligner på en brostein og som har inngravert navn og dato for deportasjon og død i konsentrasjonsleir. Steinene ligger innfelt i gaten på den siste adressen vedkommende bodde. De har undervisningsopplegg for barnehage, grunnskole og videregående skole. Museet har tre utstillinger hvor to også er gjort til digitale utstillinger, en temporær utstilling, en midlertidig utstilling og seks nettutstillinger (vedlegg 6.8).⁴⁶

⁴³ HL-senteret (u.å). Hentet 12. mars 2022. <https://www.hlsenteret.no/>

⁴⁴ Holmesland, 2006, s. 26.

⁴⁵ Snublestein.no (u.å). Hentet 21. mars 2022. <https://www.snublestein.no/>

⁴⁶ Jødisk museum Oslo (u.å). Hentet 21. mars 2022. <https://www.jodiskmuseumoslo.no/>

Norges Hjemmefrontmuseum i Oslo

Hjemmefrontmuseet har okkupasjonshistoriske samlinger. De har bibliotek, avisarkiv og krigsarkiv. Museet har også privatarkivsamlinger og intervjuer. De innehar arkiv etter Forsvarets Overkommando, samt bilder og gjenstander. Av undervisningsopplegg har museet omvisning og oppgavesett til ungdomsskole og videregående trinn. Museet har en hovedutstilling, som også kan sees digitalt, samt mindre midlertidige utstillinger (vedlegg 6.7).⁴⁷

Telemark museum i Skien

Museet har fotografier fra krigen, men ikke av jøder spesielt. Museet har ingen gjenstander etter jøder, men to oppføringer for jøder i forbindelse med oppføring av bedrift i sitt arkiv. Museet har tidligere hatt utstilling om Quisling i 2007. De har ingen utstillinger om jøder eller andre verdenskrig nå, heller ikke undervisningsopplegg (vedlegg 6.10).⁴⁸

Vestfoldarkivet under Vestfoldmuseene i Sandefjord

Vestfoldarkivet har boksamling, noen få gjenstander etter jøder, fotoarkiv, privatarkiv og annet arkivmateriale. De har arkiv etter den jødiske familien Sachnowitz. Museet har også arkiv etter jøden Moritz Gorwitz, som var fange i Auschwitz-Birkenau, med foto og dokumenter tilknyttet en krigshistorisk diktbok hvor det kjente diktet kalt «*Bergprekenen*» er. Dette er et dikt som beskriver arrestasjonen og oppholdet på interneringsleiren Berg fengsel ved Tønsberg. I tillegg har arkivet manuskript og referanse mal til en bok skrevet av jøden Moritz Nachtstern. Vestfoldmuseene tilbyr undervisning gjennom den kulturelle skolesekken (DKS) og ved egne undervisningsopplegg fra barnehage til høyere utdanning gjennom formidlingsopplegget «*Det angår også deg*», som handler om Holocaust i Vestfold. Flere av museene i Vestfold er med på dette. I år er det ingen spesifikke utstillinger om norske Holocaust, med unntak av de museene som er med i formidlingsopplegget som nevnt over (vedlegg 6.11).⁴⁹

Norsk folkemuseum i Oslo

Museet er en stiftelse som ble grunnlagt i 1894 og som holder til på Bygdøy i Oslo. Norsk folkemuseum har store samlinger av både gjenstander og arkiv samt et stort utendørs friluftsmuseum. Museet har mange aktivitetstilbud og en sentral oppgave for museet er å belyse

⁴⁷ Norges Hjemmefrontmuseum (u.å). Hentet 22. februar 2022. <https://kultur.forsvaret.no/museer/norges-hjemmefrontmuseum>

⁴⁸ Telemark museum (u.å). Hentet 22. februar 2022. <https://www.telemarkmuseum.no/>

⁴⁹ Vestfoldarkivet (u.å). Hentet 22. februar 2022. <https://vestfoldmuseene.no/vestfoldarkivet/>

hva det vil si å være norsk i endringer som skjer i dagens samfunn. Når det gjelder jøder og norsk Holocaust så hadde museet en utstilling mellom 2000-2003 som ble kalt «*Norsk-Jødisk Dokumentasjon – jødisk liv og historie i Norge*», hvor målet var å samle minnene om den norsk-jødiske kulturen. Prosjektet har dokumentasjon, en vandretstilling og et eget nettsted. Prosjektet ble tidligere kalt «*Wergelands barn*» og ble også laget som en vandretstilling.⁵⁰ Hovedmål med prosjektet var å dokumentere jødisk innvandring og historie i Norge. Materiale til utstillingen var basert på intervjuer og foto fra private. Dette prosjektet var et samarbeid med Det Mosaiske Trossamfunn i Oslo. Her deler Norsk folkemuseum eierskap til samlingen med Jødisk museum i Oslo og HL-senteret, materialet fra utstillingen utgjør omkring to hyllemeter. Museet har per nå ingen utstillinger om andre verdenskrig og jøder og ingen undervisningsopplegg (vedlegg 6.9).⁵¹

De to virksomhetene som dessverre ikke besvarte min henvendelse, er:

Arbark - Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Arkivet ble opprettet i 1908 og eies av LO og Arbeiderpartiet. Samlingene består av arkiv med omkring 8000 hyllemeter, bibliotek med omkring 130 000 titler, foto med omkring 4,2 millioner bilder, film, lyd, og gjenstander som plakater, faner, merker og organisasjonspublikasjoner. Arkivene er etter privatpersoner, foreninger og partier. Alle arkivene er klausulerte, men er tilgjengelige på lesesal. De bruker Arkivportalen.no for publisering av sine arkivkataloger. Arkiv og informasjon etter dødsmarsjene, jødene Josef Berg og Moritz Nachstern, hvor sistnevnte også har en nettutstilling om seg finnes her. Arkivet har ingen spesifikke undervisningsopplegg.⁵²

Jødisk museum i Trondheim

Det jødiske museet i Trondheim ble etablert i 1997 og er samlokalisert med synagogen og driftes og eies av Det Mosaiske Trossamfunn. De legger vekt på å være et dokumentasjonssenter for jødisk kultur og historie.⁵³ De formidler jødisk historie med vekt på Midt- og Nord-Norge. Museet har en omfattende og unik samling av flere tusen gjenstander som har tilhørt jødiske familier. Fotografier har museet flere tusen av og de har arkivmateriale

⁵⁰ Holmesland, 2006, s. 26-28.

⁵¹ Norsk folkemuseum (u.å). Hentet 22. februar 2022. <https://norskfolkemuseum.no/>

⁵² Arbark – Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (u.å). Hentet 16. mai 2022. <https://www.arbark.no/>

⁵³ Holmesland. 2006, s. 26.

etter flere norske jøder. Museet har undervisningsopplegg fra grunnskole til høyere utdanning. De har også digitale undervisningsopplegg og nettressurser.⁵⁴

Arkivverket sendte jeg ikke e-post til, men de har svært viktige arkiver om jøder. Riksarkivet har en unik samling dokumentasjon om jødeaksjonene i Norge. Det meste finnes i arkivene etter Statspolitiet. Riksarkivet har arkiver etter departementene og deres institusjoner under krigen. De har også arkiver etter følgende: «*Våre falne 1939-1945*», Justisdepartementet sitt tilbakeføringskontor, arkiv etter forvaret og deres institusjoner, eksilorganene under krigen, arkiv etter okkupasjonsmakten under krigen, håndbok for Riksarkivet, flyktninge- og fangearkiv jøder, spørreskjema for jøder, Landssvikarkivet, samt fotografier og legitimasjonskort etter jøder mm. Digitalarkivet brukes som søkbar plattform for å se hva som finnes i detalj i arkivene.⁵⁵

Privatarkiv er arkiver etter ikke offentlige virksomheter og privatpersoner. De kan inneha flere dokumenter etter norske jøder. Dette kan være materiale som er aktivt samlet inn eller som har blitt gitt til arkivene. Privatarkivene er viktige da de kan gi et annet bilde av historien og inneholde annen dokumentasjon enn offentlige virksomheter. Privatarkivene kan ligge i de institusjonene jeg har omtalt eller de kan være i egne privatarkivinstitusjoner.

3 utfordringer med tilgjengeliggjøring og formidling av vanskelige historier om jøder og norske Holocaust

3.1 Den jødiske minoriteten i Norge

Jøder er definert som nasjonal minoritet i Norge og har en langvarig tilknytning til landet. Jødene har kulturelle særtrekk som de har ivaretatt gjennom sin lange historie i Norge.⁵⁶ De regner seg som en religiøs minoritet, men også som en kulturell og språklig minoritet.⁵⁷ Alle jøder tilhører ikke en menighet eller vil definere seg som religiøse, men de definerer seg som jøder utifra en felles jødisk kultur. Vi kan ikke snakke om noen stor jødisk bosetning i Norge før etter 1860-tallet. Fra omkring 1880 kom det mange jøder til Norge som følge av pogromer og forfølgelse i Russland. I folketellingen for 1930 ble det registrert 1359 medlemmer av det

⁵⁴ Jødisk museum Trondheim (u.å). Hentet 22. februar 2022. <https://www.jodiskmuseum.org/>

⁵⁵ Arkivverket 2021. Hentet 22. februar 2022. <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/nordmenn-i-fangenskap/jodar-i-noreg>

⁵⁶ Holmesland, 2013, s. 8.

⁵⁷ St.meld.nr.15 (2000-2001), s. 41.

mosaiske trossamfunn i Norge.⁵⁸ I perioden fram til 1940 utviklet jøder i Norge en særegen norsk-jødisk identitet. Denne identiteten forsvant så å si med andre verdenskrig, det samme gjorde jiddish-kulturen, og assimilasjon ble vanligere.⁵⁹ Den politikken Norge førte i 1930-40-årene, gjorde at utviklingen av jødernes kultur, historie og språk ble katastrofal. Dette fordi mange jøder ble utryddet i konsentrasjonsleirer i Europa.⁶⁰ Målet var å utradere jødene og deres kultur, og langt på vei lyktes både Norge og den tyske okkupasjonsmakten. Nazistenes utryddelsespolitikk førte til at 766 norske jøder ble drept eller omkom under andre verdenskrig.⁶¹ I folketellingen fra 1946 fantes det bare 559 jøder i Norge.⁶² I dag finnes det jødiske menigheter i Oslo og Trondheim. I 2021 er tallet på jøder registrert i det mosaiske trossamfunn 761⁶³, mens det totalt bor omkring 1500 jøder i Norge i dag.⁶⁴

For nasjonsbyggingsprosessen i Norge var forutsetningen én kultur, et språk og et folk. Den såkalte «*Jødeparagrafen*» hadde sin opprinnelse fra unionstiden i 1687, og som hindret jødene adgang til riket, ble ikke opphevet før i 1851.⁶⁵ Denne nasjonalismen og ideen om nasjonalstaten gjorde at det ikke var rom for minoriteter.⁶⁶ Dette førte i sin tur til at minoritetene ble fremmedgjort i riket. Jødene var en av minoritetene som ble utestengt fra landet ved lov, forfølgelse og utryddelse.⁶⁷ Den langvarige fornorskningspolitikken har vært katastrofal for de nasjonale minoritetenes kultur, historie og språk. Denne marginaliseringen og usynliggjøringen har rammet blant annet jødernes materielle og immaterielle kulturarv hardt.⁶⁸

Med opprettelsen av Rammekonvensjonen har ABM sektoren fått tillagt helt sentrale roller i forpliktelsene som følger av konvensjonen.⁶⁹ Det understrekes i flere meldinger at ABM sektoren har et spesielt ansvar for de nasjonale minoritetene og at disse er spesielt dårlig

⁵⁸ Bore, 2015. Hentet 16. mai 2022. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/ikke-register-over-joder-i-ssb>

⁵⁹ Kulturrådet, 2010, s. 49.

⁶⁰ Holmesland, 2006, s. 11.

⁶¹ Rømming, 2022. Hentet 16. mai 2022. <https://www.hlsenteret.no/utstillinger/faste-utstillinger/de-norske-jodenes-skjebne-under-andre-verdenskrig.html>

⁶² St.meld.nr.15 (2000-2001), s. 36.

⁶³ Statistisk sentralbyrå, 2021. Hentet 16. mai 2022. <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/faktaside/religion>

⁶⁴ Utdanningsdirektoratet, (u.å). *Jøder*. Hentet 16. mai 2022. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/joder/>

⁶⁵ Ulvund, 2021. *Jødeparagrafen*. Hentet 02.april 2022. <https://snl.no/J%C3%B8deparagrafen>

⁶⁶ Holmesland, 2006, s. 10.

⁶⁷ Holmesland, 2006, s. 11.

⁶⁸ Holmesland, 2006, s. 12-13.

⁶⁹ Holmesland, 2006, s. 18.

representert i innsamlet materiale.⁷⁰ De sentrale premissene er at vi alle deltar i en felles nasjonal kulturarv og en av dens viktigste oppgaver er at kulturpolitikken styrker den nasjonale felleskulturen.⁷¹

Historien til jødene under krigen er brutal og bestialsk. Jødene ble behandlet på verst tenkelige og utenkelige vis, disse historiene må komme for dagen og bli formidlet for å hindre at Holocaust kan skje igjen. Når det gjelder formidling av slikt følsomt tema bør det utvises etiske hensyn. Samtidig er det i følge Pabst viktig at virksomhetene er bevisst sin samfunnsrolle og skal opptre som aktive og moralske aktører i et samfunn der flest mulig blir hørt. Pabst trekker videre frem at historiefremidlingen skal føre til kritisk tenkning slik at man skal være bedre rustet til å kunne håndtere konflikter.⁷² Med økt oppmerksomhet på mangfold vil det igjen føre til økt fokus på de områdene av historien som ikke har blitt snakket om ifølge Pabst.⁷³ Banik viser til at forskningen på jøder er både tilfeldig, lite enhetlig og ustrukturert.⁷⁴

3.2 Tilgjengeliggjøring og formidling av historier om jødene og Holocaust i Norge – En kort vurdering av nåværende tilstand

Av de tolv virksomhetene jeg har forespurt om hva slags materiale etter jøder og norske Holocaust de har og hvor mye de har så har jeg fått tilbakemelding fra ti. I tillegg kommer informasjon om Arkivverket og privatarkiver. Disse tolv forespurte virksomhetene er svært ulike, både i størrelse og hvor mye arkivmateriale de har etter jøder. De er også ulike i om de er små spesialiserte museer med vekt på jøder, eller om de har jødisk materiale som de har fått inn i tillegg til sin kjernevirksomhet. Disse virksomhetene er av ulik størrelse og innehar ulik mengde materiale om jøder. Dette har selvsagt mye å si for hvordan virksomhetene legger opp til tilgjengeliggjøring og formidling av sitt materiale om jøder og norske Holocaust. Av de tolv forespurte virksomhetene har syv av dem fysiske utstillinger om jøder og norske Holocaust. Det er åtte virksomheter som har ulike gjenstander etter jøder. Av arkivmateriale er det ni som oppgir at de har oppbevart arkiv etter jøder. Det er til sammen seks virksomheter som har

⁷⁰ Holmesland, 2006, s. 19.

⁷¹ Holmesland, 2006, s. 19/St.meld. nr. 48 (2002-2003).

⁷² Pabst, 2016, s. 26.

⁷³ Pabst, 2016, s. 28.

⁷⁴ Banik, 2016, s. 232.

nettutstillinger. I tillegg har Arkivverket gjenstander og arkivmateriale og i privatarkiver er det for det meste arkivmateriale, men det kan antagelig forekomme gjenstander også.

Når det gjelder utstillinger i museer skilles det mellom temporære (midlertidige) utstillinger, faste utstillinger, vandre utstillinger og nettutstillinger. Den digitale museumsformidlingen er kommet for å bli, uavhengig av en pandemi. En viktig del av formidlingen av disse utstillingene i museene er bruk av guider og digitalt læringsmaterieell i tilknytning til utstillingene. De fleste museene har tilrettelagte utstillinger for barn og skoleungdom. En annen måte å formidle museenes utstillinger på er ved bruk av sosiale medier, seminarer og foredrag, åpen dag og skoleundervisning. Museene har også som oppgave å drive forskning ved å publisere forskningsartikler, ulik dokumentasjon, forskning i form av bokprosjekt.

Jeg syntes det kan være vanskelig å navigere i hvor ulike kilder etter jøder og norske Holocaust befinner seg, da noe ligger digitalt, noe er ikke digitalisert og noe er kun som fysiske gjenstandssamlinger. Selv om kilder er digitalisert så er det ingen automatikk i at de ligger tilgjengelig på nett, da mange av kildene inneholder sensitive personopplysninger. Mange kilder ligger katalogisert på Arkivportalen, slik at man får en viss oversikt over materialet som finnes, men man må oppsøke virksomheten for å se dokumentene. Dette gjenspeiler ikke visjonen til det offentlige om at kulturarven, herunder arkiv og museum, skal være tilgjengelig for alle.

3.3 Digital tilgjengeliggjøring og formidling av kulturarv: For hvem og hvorfor?

Museene skal gjenspeile det samfunnet de er en del av. Og deres samfunnsrolle er et sentralt begrep i museumspolitikken de senere tiårene. Museene har fire sentrale arbeidsfelt; forskning, forvaltning, formidling og fornying.⁷⁵ Museene skal i større grad enn tidligere, sier Pabst, være aktive og moralske aktører i samfunnet. Pabst viser videre til at samfunnsrollen henspiller på nytenknings- og retningsvisende prosess med forskning, forvaltning og formidling. Pabst viser videre til at museene skal stille kritiske spørsmål til etablerte sannheter slik at flest mulig blir hørt.⁷⁶ De nasjonale minoritetene, som jødene, er viet stor plass i de museumspolitiske

⁷⁵ Pabst, 2016, s. 25.

⁷⁶ Pabst, 2016, s. 26.

dokumentene de siste årene.⁷⁷ «Å velja ut inneber og å velja bort; ein avgjer kva røyster som skal få sleppa til, kva røyster som må finna seg i å verta tagale i den historiske songen».⁷⁸

«ABM-skrift #26: BRUDD. Om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, usynlige, kontroversielle» var et museumsprosjekt hvor formålet var «å fremme de kritiske spørsmålene, fortelle om det vanskelige, det tabubelagte, det marginaliserte, det usynlige og det kontroversielle.»⁷⁹ Prosjektet var blant annet inspirert av «NOU 1996:7 Museum, mangfold, minne, møtestad (museumsutredningen)».⁸⁰ Det ble satt fokus på at hvis ikke det var museene som skulle fortelle om de vanskelige historiene, hvem skulle gjøre det da. Den personlige historien stod sentralt i arbeidet og publikum ble invitert til refleksjon.⁸¹ Arbeidet førte til en diskusjon om ABM-institusjonenes rolle i samfunnet. Det var fokus på hva som er blitt valgt bort, tørt og glemt og at det ikke har vært tilfeldig hva som velges bort, og dette er gjerne historier som ikke passer inn i vårt idealiserte bilde av nasjonen og vår kultur. Å velge hva som skal vises frem handler om makt og politikk, om hva som skal defineres som verdier i samfunnet og makten til å definere hva som er kulturarv.⁸² Som et ledd i BRUDD arbeidet har det vært problematisert hvorfor andre verdenskrig fortsatt er så problematisk i Norge. Blant annet har Telemark Museum hatt en utstilling om Quisling som skapte store overskrifter.⁸³ Det BRUDD prosjektet oppdaget var det kom sterke reaksjoner på utstillinger allerede i planleggingsfasen, og museer er ikke vant til negative reaksjoner på det de gjør fordi museenes tradisjon er å formidle heltehistoriene. En tydelig problemstilling som ble aktualisert er om noen menneskers meninger skal styre hva museene dokumenter og formidler.⁸⁴ BRUDD prosjektet var omstridt, men det satt tema på dagsorden og utfordret både museum og publikum. Slike nye arbeidsmåter, kan ifølge Pabst, få uforutsigbare konsekvenser. Men de kan også gi publikum et annet syn og en annen vinkling på historien enn tradisjonelle utstillinger.⁸⁵

⁷⁷ Holmesland, 2013, s. 4.

⁷⁸ St. meld. Nr. 22 (1999-2000), s. 17.

⁷⁹ St.meld.nr. 49 (2008-2009), s. 103./ABM-utvikling, 2006, s. 5.

⁸⁰ NOU 1996:7.

⁸¹ Pabst, 2016, s. 30.

⁸² Holmesland et al., 2006, s.6.

⁸³ Holmesland et al., 2006, s. 14.

⁸⁴ Holmesland et al., 2006, s. 17.

⁸⁵ Pabst, 2016, s. 31-32.

I «*NOU 1996:7. Museum. Mangfold, minne, møtestad*» blir det diskutert rundt museene som samfunns- og dialoginstitusjoner.⁸⁶ I utredningen hevdes det at museene bør være arena for samfunnsdebatt, de skal stille spørsmål om vedtatte sannheter og de skal ta opp alternative meninger.⁸⁷ Utredningen viser til og diskuterer ICOMs museumsetiske regelverk.⁸⁸ Museene skal være dialoginstitusjoner, og sentralt i denne prosessen er kunnskapsdeling og forskning.⁸⁹

I «*ABM-skrift #25 Arkivene, bibliotekene og museene og de nasjonale minoritetene*» ligger fokus på de nasjonale minoritetene og ABM-institusjonenes ansvar for å løfte opp og frem blant annet jødenes historie og kultur.⁹⁰ I ABM-skrift #66 er mottoet at kulturarven skal på internett. Her er det sammenlignet fire Stortings meldinger i årene 2007-2009 (nr. 15, 23, 24 og 49), hvor hovedbudskapet deres er at museene må åpne magasinene slik at brukerne får innsyn, og at den digitale kunnskapsallmenningen er hovedmålet.⁹¹ Kulturarven skal åpnes opp for alle, den er vår felles arv.⁹² Vi skal også være klar over at for mange brukere av internett, så er det slik at det som ikke sees, det finnes ikke.⁹³

«*St.meld.nr.15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg*» har fokus på den statlige politikken som ble ført ovenfor blant andre jøder, som en nasjonal minoritet.⁹⁴ Denne meldingen setter fokus på rettighetene minoritetene har og hva myndighetene legger opp til av tiltak for å ivareta blant annet kulturarven deres.

I «*St.meld.nr.22 (ABM-meldingen)*» viderefører og løfter man opp ideene og tankene fra NOU 1996:7. I denne meldingen påpekes det viktigheten av kritisk tenkesett som motvekt til nasjonal og kulturell selvdyrking.⁹⁵ Museene skal ha en dekkende og balansert bilde av samfunnet over tid ved å være problemorientert.⁹⁶

⁸⁶ NOU 1996:7.

⁸⁷ NOU 1996:7, s. 6.

⁸⁸ NOU 1996:7, s. 32.

⁸⁹ NOU 1996:7, s. 39.

⁹⁰ Holmesland, 2006, s. 24.

⁹¹ ABM-utvikling, 2010, s. 2.

⁹² ABM-utvikling, 2010, s. 4.

⁹³ ABM-utvikling, 2010, s. 41.

⁹⁴ St.meld.nr.15 (2000-2001).

⁹⁵ ABM-utvikling, 2006, s. 6.

⁹⁶ Pabst, 2016, s. 27.

I «*St.meld.nr.24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*» legges det stor vekt på betydningen av kilder og demokrati slik at befolkningen har tilgang til samlingene. Det er påpekt at samlingene må være søkbare og formidles på en brukervennlig måte. Dette for at kulturarvsmateriale kan bidra til å gi kontekst og kunnskap til ulike områder i samfunnet.⁹⁷

I «*St.meld.nr.49 (2008-2009) Framtidas museum*»⁹⁸ er det omtalt at arkiv i museer er viktige fordi de forvalter sentrale kilder og vesentlige kulturelle verdier og de utgjør hoveddelen av vårt kollektive samfunnsminne.⁹⁹ Disse arkivene er ifølge meldingen brukt til å dokumentere kultur og historie etter Norges minoriteter, herunder jøder. Det presiseres i meldingen viktigheten at privatarkiv blir tatt vare på slik at de kan brukes sammen med de offentlige arkivene. Det er spesifikt presisert viktigheten av at arkivene blir tatt vare på og tilgjengeliggjort.¹⁰⁰ Ved formidling skal museene fremme kritisk refleksjon og skapende innsikt.¹⁰¹ Hovedformålene for museene er å forvalte sine samlinger, de skal øke forskningsarbeidet, museene skal formidle og være tilgjengelig for alle, samt at de skal fornye seg, herunder digital utvikling.¹⁰² Pabst trekker frem at noe av det mest viktigste ved denne meldingen er menneskelig forståelse og samspill som igjen fører til at mangfoldige meninger og kritiske stemmer kommer frem. Videre vil økt fokus på mangfold føre til fokus på de områdene som har blitt utelatt.¹⁰³ Et av hovedmålene i meldingen er å nå frem til publikum med kunnskap og opplevelse, i tillegg skal museene være tilgjengelig for alle.¹⁰⁴

«*Meld.St.8 (2018-2019) Kulturens kraft. Kulturpolitikk for framtida (Kulturmeldingen)*» inneholder redegjørelser og satsningsområder for kulturfeltet fremover, herunder et spesielt fokus på ABM-sektoren og deres rolle som kulturarvinstitusjoner og som vårt felles kollektive samfunnsminne.¹⁰⁵ I meldingen blir det også satt fokus på tilgjengeliggjøring og formidling av denne kulturarven, og at ABM-sektoren har et særskilt ansvar. Meldingen viser til at urfolk og

⁹⁷ St.meld.nr.24 (2008-2009), s. 9.

⁹⁸ St.meld.nr.49 (2008-2009)

⁹⁹ St.meld.nr.49 (2008-2009), s.9.

¹⁰⁰ St.meld.nr.49 (2008-2009), s. 93-95.

¹⁰¹ St.meld.nr.49 (2008-2009), s. 102.

¹⁰² St.meld.nr.49 (2008-2009), s. 146.

¹⁰³ Pabst, 2016, s. 27-28.

¹⁰⁴ Pabst, 2016, s. 33.

¹⁰⁵ Meld.St.8 (2018-2019).

nasjonale minoriteter er et prioritert satsningsområde med ambisiøse mål for digital formidling og tilgjengeliggjøring. Videre legges det stor vekt på at tilgangen til historien og kulturarven er en demokratisk rett og alle skal av den grunn ha enkel tilgang til denne.¹⁰⁶ Som meldingen sier ligger det en demokratisk kraft i at flere får tilgang til kulturarven ved bruk av digitale fora. Et annet demokratisk perspektiv er at terskelen for deltakelse i kulturarven blir lavere, noe som igjen vil føre til at flere har mulighet til aktiv deltakelse, også for de som ikke ellers ville oppsøkt ABM-sektoren. Meldingen er klar på at bruk av digitale verktøy må videreutvikles og gjelde for hele sektoren, slik at digitale verktøy kan være med på å forsterke kulturopplevelser og spre kultur til flere.¹⁰⁷ Kulturmeldingen er klar på at det er en prioritert oppgave å sikre at mest mulig av ABM-sektoren sitt materiale blir bevart og gjort allment tilgjengelig, slik at alle skal kunne tilegne seg kunnskap.¹⁰⁸

Hovedregelen er at arkivmateriale er offentlig, men det finnes flere unntak for materiale underlagt restriksjon: personvern etter personopplysningsloven (GDPR) herunder «§8 *Behandling av personopplysninger for arkivformål i allmennhetens interesse (...)*».¹⁰⁹ Samtidig kan det stilles spørsmål ved om taushetslovgivningen er for streng. At den rett og slett er til hinder for å få vite hva som ligger i arkivene og at arkivene derfor ikke blir brukt.¹¹⁰ Jeg vil ikke gå videre inn i diskusjonen her, men det er opplagt et område å undersøke nærmere. I ABM-sektoren er det en betydelig mengde arkivmateriale som ikke er ordnet, og som da er tilnærmet utilgjengelig for publikum fordi det da heller ikke er katalogisert. Det er svært langt igjen til at størsteparten av arkivene er tilgjengelige på nett, det som antas å ha størst verdi for brukerne digitaliseres først. Disse arkivkatalogene er brukernes viktigste verktøy for å finne hva som er i arkivene.¹¹¹

«*Meld.St.12 (2020-2021) Nasjonale minoriteter i Norge, En helhetlig politikk*» er den nyeste meldingen som omhandler Norges nasjonale minoriteter, herunder jøder.¹¹² Hovedtema er det rettslige rammeverket i politikken og mål og virkemidler i politikken for arbeid fremover med de nasjonale minoritetene. Her kommer meldingen inn på støtte til minoriteter ved å sette fokus

¹⁰⁶ Meld.St.8 (2018-2019), s. 39.

¹⁰⁷ Meld.St.8 (2018-2019), s. 50.

¹⁰⁸ Meld.St.8 (2018-2019), s. 51.

¹⁰⁹ Personopplysningsloven, 2018.

¹¹⁰ Westlie, 2006, s. 43.

¹¹¹ St.meld.nr.24 (2008-2009), s. 24.

¹¹² Meld.St.12 (2020-2021).

på språk, kultur, deltakelse i det offentlige, økt kunnskap om minoriteter og ikke minst et oppgjør med tidligere tiders politikk.

I «Meld.St.23 *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*» diskuteres den overordnede museumspolitikken fram mot 2050.¹¹³ Meldingen formidler de sentrale områdene som museene skal sette fokus på og videreutvikle fremover. Denne meldingen inneholder også en evaluering av museumsreformen som har funnet sted innen sektoren de siste tjue årene og den drøfter veien videre. Meldingen understreker museenes rolle som en kritisk og offentlig samfunnsdebattant.¹¹⁴ Videre viser meldingen til hvordan digitalisering har hatt innvirkning på endringene som har skjedd, i måten museene formidler sin kunnskap de senere årene. Det vises til at museene fremdeles henger etter i digital transformasjon.¹¹⁵ Det må her også tillegges at handlingsrommet for publisering i digitale kanaler er avhengig av opphavsrett, bruksrett og personvern blant annet.¹¹⁶ Det er derimot ingen tvil om at museene må fortsette sitt digitale arbeid med tilgjengeliggjøring på nett. Dette er særdeles viktig med tanke på en interesse- og kunnskapsutvikling hos publikum.

I ICOMs museumsetiske regelverk vil jeg trekke frem Prinsipp 1, under punkt 1.4 Tilgjengeliggjøring, at museets samlinger skal være tilgjengelige, men det opplyses ikke spesifikt om digital tilgjengelighet.¹¹⁷ I Prinsipp 2, punkt 2.22 Personvern, skal museene påse at sensitiv og konfidensiell informasjon holdes tilbake når publikum får tilgang til data.¹¹⁸ Prinsipp 3 om primærkilder er særdeles viktig. Her opplyses det at museene har et spesielt ansvar overfor fellesskapet, det vil si oss alle, for å gjøre tilgjengelig og formidle *primærkilder* punkt 3.1 [min utheving]. Det samme gjelder tilgang til samlingene i punkt 3.2 hvor museene er forpliktet til å gjøre samlingene *fritt tilgjengelig* så langt det er mulig [min utheving].¹¹⁹ Og til sist prinsipp 6 hvor museer skal samarbeide med dem det gjelder og de som samlingene stammer i fra.¹²⁰

¹¹³ Meld.St.23 (2020-2021).

¹¹⁴ Meld.St.23 (2020-2021), s. 59.

¹¹⁵ Meld.St.23 (2020-2021), s. 65.

¹¹⁶ Meld.St.23 (2020-2021), s. 65.

¹¹⁷ Kulturrådet 2008, s. 13.

¹¹⁸ Kulturrådet 2008, s. 18.

¹¹⁹ Kulturrådet 2008, s. 20.

¹²⁰ Kulturrådet, 2008, s. 26.

3.4 Etiske utfordringer med formidling av historie om jøder og norsk Holocaust

Jeg vil i dette avsnittet ta opp de etiske problemstillingene som ligger bakenfor spørsmålet om tilgjengeliggjøring og formidling. Arkiv og museum skal være aktive og aktuelle samfunnsaktører som legger vekt på kritisk refleksjon og skapende innsikt.¹²¹ Retten til medvirkning er definert som en menneskerett og et behov.¹²² Det er også viktig at arkiv har makt, makt til å definere hva og hvilken versjon av sannheten som blir presentert, hvilke historier som blir fortalt og ikke minst hvilke historier man velger å ikke fortelle. Makt over arkivene forplikter.¹²³ Arkiv og museum bør derfor være gode dialoginstitusjoner og gode på medvirkning og inkludering med ulike parter i samfunnet som de forvalter arkivene på vegne av.¹²⁴

Makt, kontroll og fortolking er alle ord som kan knytast til rolla arkiv spiller i eit demokratisk samfunn. Dei representerer gjerne dei mørkare sidene ved eit samfunn, der mektige krefter tek kontroll over den kollektive fortellinga og utøver makt til å velje ut kva som skal fortelast, takast vare på eller hugsast for framtida. I ein slik kontekst spelar arkiv og arkivinstitusjonar ei svært viktig rolle – og har potensial til å utfordra udemokratiske krefter på ei rekkje måtar.¹²⁵

Pabst setter opp fire sentrale og moralske utfordringer. Disse er for det første enkeltpersoner og samfunnets behov, det andre gjelder subjektiv og historisk sannhet, for det tredje egen og ekstern kompetanse og til sist skjønn og retningslinjer.¹²⁶ Bak hver og en av disse punktene ligger det mer komplekse sammenvevinger som er for stort til å tas videre opp i denne oppgaven. Det som kan sies er at det er mange avveininger og hensyn som skal tas, og spørsmål knyttet til etikk og moral er vesentlige. Pabst definerer profesjonsetikk med «*normer og verdier som styrer profesjonelles atferd og organisering*».¹²⁷ Videre henviser Pabst til «*ICOMs museumsetiske regelverk*».¹²⁸ Hun sier at museumsansatte skal utvise en «allmenmoral», som forstås som den moralen som flest respekterer og følger i samfunnet.¹²⁹ Det kan også stilles

¹²¹ Brekke & Røsjø, 2016, s. 132.

¹²² Brekke & Røsjø, 2016, s. 133.

¹²³ Brekke & Røsjø, 2016, s. 134.

¹²⁴ Brekke & Røsjø, 2016, s. 135.

¹²⁵ Brekke & Røsjø, 2016, s. 131.

¹²⁶ Pabst, 2016, s. 129.

¹²⁷ Pabst, 2016, s. 182.

¹²⁸ Kulturrådet 2008.

¹²⁹ Pabst, 2016, s. 184.

spørsmål ved hvem sin historie som blir formidlet ifølge Folkenborg, man må være bevisst på den historiebruk som formidles og på hvilken måte den formidles på.¹³⁰ Det svært viktig å være bevisst på hvem som eier historien og på hvilken måte den formidles videre på.

4 Avslutning/konklusjon

Når vi snakker om tilgjengeliggjøring og formidling av kilder fra norske jøder og norske Holocaust, så har jeg vist at virksomhetene har en lang vei å gå før de er digitale og informasjonen ligger tilgjengelig på nett. Dette kan igjen føre til at arkivene ikke blir brukt og viktige kilder ikke blir belyst. Dette gjenspeiler ikke visjonen og ambisjonen til det offentlige om at kulturarven, herunder arkiv og museum, skal være tilgjengelig for alle.

Oppgaven har vist at vi trenger mer fokus på kildene etter jøder og norske Holocaust, og at det finnes flere opplysninger som bør diskuteres med historisk korrekte kilder. Jeg tror også det finnes kilder som ennå ikke er funnet som kan belyse tematikken. Jeg mener vi nå, omkring 80 år etter krigen, må våge å ta de tøffe debattene om jødeholdningene som var i Norge før, under og etter krigen. Det viktigste er at alle kildene må digitaliseres for å være tilgjengelig for alle.

¹³⁰ Folkenborg, 2018, s. 126-127.

5 Referanser

- ABM-utvikling. (u.å.). *Hva er ABM-utvikling?* Hentet 16. mai 2022. <https://abm-utvikling.no/>
- ABM-utvikling. (2006). *BRUDD. Om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, usynlige, kontroversielle*. ABM-skrift #26. <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-brudd>
- ABM-utvikling. (2010). *Åpen og samordnet tilgang til kulturarven. Anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden*. ABM-skrift #66, 2. utg. <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/apen-og-samordnet-tilgang-til-kulturarven>
- ABM-utvikling. (2010). *Rett til innsyn. Bruk av arkiv*. ABM-skrift #68. <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/rett-til-innsyn-bruk-av-arkiv>
- Arkivportalen (u.å.). *Informasjon om materiale underlagt restriksjon*. Hentet 22.februar 2022 fra <https://www.arkivportalen.no/page/byName/restricted-materials>
- Banik, V. K. (2016, 04. juli). *Roger Tronstad: Jøder på Agder 1851-1945*. [Anmeldelse av boka *Jøder på Agder 1851-1945*, av Roger Tronstad]. Idunns publikasjon Heimen s. 232. <https://www.idunn.no/doi/abs/10.18261/ISSN1894-3195-2016-02-09>
- Berggren, B.B, Bruland, B. & Tangestuen, M. (2020). *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste Hjemmefronten?* (s. 7-17). Dreyer.
- Bore, R.R. (2015, 17. mars). *Ikke register over jøder i SSB*. Statistisk sentralbyrå. Hentet 16. mai 2022. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/ikke-register-over-joder-i-ssb>
- Brekke, Å.A. & Røsjø, E. (2016). *Alle skal med? Arkiv, inkludering og medverknad. I #arkivdag, relevans, medvirkning, dialog*. (131-145 og 175-186). ABM-media. <https://skriftserien.oslomet.no/index.php/skriftserien/article/view/730>
- Folkenborg, H.R. (2018). *Én fortid – mange fortellinger. Introduksjon til historiebruk*. (s. 53-69 og 111-169). Cappelen Damm Akademisk.

- Gjelsvik, B., Gjelsvik, R. & Gjelsvik, E. (2018, 14. november). Vi er barn av en av motstandsmennene i Marte Michelets bok. Hennes historiefortelling er falsk. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/e1rJvO/vi-er-barn-av-en-av-motstandsmennene-i-marte-michelets-bok-hennes-his>
- Guttormsen, A. (2020, 01. desember). Mener Norge må våge å se seg i speilet i holocaust-debatten. *Vårt Land*. <https://www.vl.no/kultur/2020/12/01/mener-norge-ma-vage-a-se-seg-i-speilet-i-holocaust-debatten/>
- Holmesland, H. (2006). Arkivene, bibliotekene og museene og de nasjonale minoritetene. ABM-skrift #25. ABM-utvikling 2006. <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-de-nasjonale-minoritetene>
- Holmesland, H., Slettvåg, S. & Frøyland, M. (2006). *Litt om prosjektet BRUDD*. I BRUDD om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, usynlige, kontroversielle. ABM-skrift#26. ABM-utvikling 2006. <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-brudd>
- Holmesland, H. (2013). *Museenes samfunnsrolle*. Kulturrådet. <https://www.kulturradet.no/documents/10157/239d827f-0d57-4cfd-a0cf-fe8cc8eba7e3>
- Klassekampen.(u.å). *Hva visste hjemmefronten?* Artikkelsamling 09.11.2018-07.12.2020. Hentet 22. februar 2022. <https://klassekampen.no/samling/hva-visste-hjemmefronten>
- Kulturrådet. (2022, 24.april). *Om Kulturrådet og Museum og kulturarv*. <https://www.kulturradet.no/>
- Kulturrådet. (2008): *ICOMs museumsetiske regelverk*. Hentet fra <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-icom-museumsetiske-regelverk>
- Kulturrådet. (2010). *Immateriell kulturarv i Norge. En utredning om UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven*. <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/immateriell-kulturarv-i-norge>
- Lindbach, K.M. (2006). Arkiv og minoriteter. Nyere arkivteorier og studiet av minoriteter i offentlige arkiver. I *Arkiv, demokrati og rettferd*. ABM skrift #28. ABM-utvikling. (s.

- 68-79). <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-arkiv-demokrati-og-rettferd>
- Meld.St. 8 (2018-2019). *Kulturens kraft. Kulturpolitikk for framtida*. (Kulturmeldingen). Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-8-20182019/id2620206/>
- Meld.St.12 (2020-2021). *Nasjonale minoriteter i Norge. En helhetlig politikk*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-20202021/id2814676/>
- Meld.St. 23 (2020-2021). *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*. Kulturdepartementet. (s. 41-68). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-23-20202021/id2840027/>
- Michelet, M. (2018). *Hva visste Hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet*.(2.utg). (s. 7-15). Gyldendal.
- Michelet, M. (2021). *Tilsvaret. Svar på motboken til Hva visste Hjemmefronten?* (s. 5-10). Gyldendal.
- Moland, A. (2018, 12. november). Michelets bok om Hjemmefronten og jødene er et faglig og etisk forfeilet prosjekt. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/gPI56L/michelets-bok-om-hjemmefronten-og-joedene-er-et-faglig-og-etisk-forfeil>
- NOU 1996:7. (1996). *Museum. Mangfald, minne, møtestad*. (Museumsutredningen). Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1996-7/id140531/>
- Pabst, K. (2016). *Museumsetikk i praksis*. Museumsforlaget.
- Personopplysningsloven. (2018). *Lov om behandling av personopplysninger*. LOV-2018-06-15-38. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2018-06-15-38>
- Regjeringen (u.å). *Meldingar til Stortinget*. Hentet 09. mars 2022. <https://www.regjeringen.no/no/dokument/meldst/id1754/>

- Rømming, E. (2022, 6. mai). *De norske jødernes skjebne*. Hentet 16. mai 2022. <https://www.hlsenteret.no/utstillinger/faste-utstillinger/de-norske-jodenes-skjebne-under-andre-verdenskrig.html>
- Statistisk sentralbyrå, 2021. *Fakta om religion*. Hentet 16. mai 2022. <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/faktaside/religion>
- St. meld. nr. 15 (2000-2001). *Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romani og skogfinnar*. Kommunal- og regionaldepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-15-2000-2001-/id585195/>
- St. meld. nr. 22 (1999-2000). *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. (ABM-meldingen). Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-22-1999-2000-/id192730/>
- St. meld. nr. 24 (2008-2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Kultur- og kirke departementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-24-2008-2009-/id555254/>
- St. meld. nr. 49 (2008-2009). *Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Kultur- og kirke departementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-49-2008-2009-/id573654/>
- Søbye, E. (2021). *Kva vet historikerne? Om hjemmefronten og deportasjonen av jødene*. (s. 7-17). Forlaget Press.
- Tangestuen, M. (2018, 28.november). *Satser Michelet på at leserne ikke går til kildene?* *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/p68kxj/satser-michelet-paa-at-leserne-ikke-gaar-til-kildene-mats-tangestuen>
- Ulvund, F. (2021, 2. desember). *Jødeparagrafen* i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 02.april 2022. <https://snl.no/J%C3%B8deparagrafen>
- Utdanningsdirektoratet, (u.å). *Jøder*. Hentet 16. mai 2022. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/joder/>

Vestfoldarkivet (u.å). *Det angår også deg*. Hentet 19.05.2022. <https://vestfoldmuseene.no/det-angar-ogsa-deg/>

Westlie, B. (2006). Uforløst rettferdighet og arkivert urett. *Arkiv, demokrati og rettferd. ABM skrift #28. ABM-utvikling*. (s. 38-45). <https://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-arkiv-demokrati-og-rettferd>

Nettsider til virksomhetene

Arbark – Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 16. mai 2022. <https://www.arbark.no/>

ARKIVET Kristiansand. (u.å). *Opplev ARKIVET*. Hentet 09. april 2022. <https://arkivet.no/opplev-arkivet>

Arkivverket (2021, 27. mai). *Jødar i Noreg*. Hentet 22. februar 2022. <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/nordmenn-i-fangenskap/jodar-i-noreg>

Arquebus krigshistorisk museum Haugalandmuseet. (u.å). *Krigshistorisk samling*. Hentet 04. mars 2022. <https://haugalandmuseet.no/samling/krigshistorisk-samling/>

Falstadsenteret. (u.å). *Om oss: Stiftelsen Falstadsenteret*. Hentet 04. mars 2022. <https://falstadsenteret.no/historie/stiftelsen-falstadsenteret>

Grinimuseet, Museene i Akershus. (u.å). *Om oss*. Hentet 22. februar 2022 . <https://mia.no/grinimuseet/om>

HL-senteret. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (u.å). *Forsiden (med undersider)*. Hentet 12. mars 2022. <https://www.hlsenteret.no/>

Jødisk museum Oslo. (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 21. mars 2022. <https://www.jodiskmuseumoslo.no/> Som driver nettstedet Snublestein.no (u.å). <https://www.snublestein.no/>

Jødisk museum Trondheim. (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 22. februar 2022. <https://www.jodiskmuseum.org/>

Norges Hjemmefrontmuseum (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 22. februar 2022.

<https://kultur.forsvaret.no/museer/norges-hjemmefrontmuseum>

Norsk Folkemuseum (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 22. februar 2022.

<https://norskfolkemuseum.no/>

Telemark museum (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 22. februar 2022.

<https://www.telemarkmuseum.no/>

Vestfoldarkivet (u.å). *Forside med undersider*. Hentet 22. februar 2022.

<https://vestfoldmuseene.no/vestfoldarkivet/>

6 Vedlegg

6.1 Epost til virksomhetene

Hei,

Jeg studerer bachelor i arkiv- og samlingsforvaltning ved NTNU.

I min bacheloroppgave skriver jeg om hvilke arkiv som finnes etter norske jøder og norsk Holocaust.

I den forbindelse lurer jeg på om dere kan hjelpe meg med følgende spørsmål:

- Hva slags materiale har dere etter norske jøder og norsk Holocaust?
- Hvor mye utgjør dette materialet?

På forhånd tusen takk!

Med vennlig hilsen

Gina Austad-Stavdal
Austadveien 566
3748 Siljan

6.2 E-post svar fra Arkivet Kristiansand

Lena Sannæs <ls@arkivet.no>

on. 16.03.2022 11:57

Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Hei, Gina

Så spennende tema du undersøker! Beklager at jeg ikke har fått svart deg før nå.

Hos oss har vi mye fokus på denne tematikken i forskning og undervisning, men vi har nesten ikke noe materiale knyttet til det i våre samlinger.

I arkivsamlingen vår har vi dessverre ingen arkiver etter (eller om) norske jøder.

Det er ikke utenkelig at situasjonen for norske jøder nevnes i noen av de mange tidsvitneintervjuene vi har på film, men dette har jeg ikke full oversikt over. Det er i alle fall ikke hovedtema for noen av intervjuene.

I gjenstandssamlingen har vi derimot noen få ting etter en jødisk familie som ble drept i Auschwitz.

Det dreier seg om noen få møbler (to puffer, et nattbord og et speil), samt en kleshenger fra en familieforetning. Vi hadde dem utstilt en liten periode i 2021, og du kan se mer om det her: <https://arkivet.no/tomrom>

I og med at det er arkiver du undersøker er vel kanskje ikke gjenstandene like relevante, men det er i alle fall det vi har.

Jeg er veldig nysgjerrig på hva du finner ut, så dersom du har lyst til å sende meg en kopi av oppgaven din når du er ferdig, blir jeg veldig glad for det! 😊

Lykke til videre med arbeidet!

Med vennlig hilsen

Lena Sannæs | ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter

Samlingsforvalter

ARKIVET

Vesterveien 4 | 4616 Kristiansand S | Norway

ls@arkivet.no | www.arkivet.no

6.3 E-post svar fra Arquebus krigshistorisk museum under Haugalandmuseet

Forespørsel om informasjon til Bachelor oppgave i arkiv

Denne avsenderen gpv@haugalandmuseet.no er fra utenfor organisasjonen. [Blokker avsender](#)

Vie, Grethe Paulsen <gpv@haugalandmuseet.no>

ma. 21.03.2022 19:08

Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Hei,

Takk for din henvendelse,

Vi har arkiv og samlinger etter jøden Moritz Rabinowitz. Jeg skriver et fyldigere svar i løpet av uken.

Med hilsen

Grethe Paulsen Vie

Konservator NMF

E: gpv@haugalandmuseet.no

M: 481 52 509

haugalandmuseet.no

6.4 E-post svar fra Falstadsenteret

Langås, Arne <arne.langas@falstadsenteret.no>
fr. 18.03.2022 12:38

Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Hei,

Takk for din forespørsel. Det kommer litt an på om du bare mener materiale som vi har i original, eller om du også er interessert i det vi har som kopier av materiale i andres eie. Mye fins også bare digitalt. Det vi har som «originalt» er flere intervjuer (video og lyd) med én holocaust-overlevende, Julius Paltiel fra Trondheim. Disse intervjuene er også transkribert. I mengde utgjør det noen få opptakskassetter ei dokumentmappe.

Gjennom mange år har Falstadsenteret samlet dokumentasjon knyttet til fanger i Falstad fangeleir i perioden 1941-45. Blant disse var 48 personer fra Midt-Norge med jødisk bakgrunn.

I forbindelse med prosjektet Norsk digitalt fangearkiv - Fanger.no, har knyttet disse personene til skannede kilder hvor de er omtalt, kilder som Arkivverket har gjort tilgjengelig på Digitalarkivet, f.eks. fangekort fra Falstad og *Spørreskjema for jøder i Norge*. Se eksempel <https://www.fanger.no/persons/30792>

Julius Louis Paltiel - Norsk digitalt fangearkiv 1940-1945 - Fanger.no

Norsk digitalt fangearkiv (Fanger.no) er en søkbar database over fanger under 2. verdenskrig. Her kan du finne informasjon om de enkelte personene og om fangeleirene de var i.

www.fanger.no

Ta gjerne kontakt for mer utdypende svar.

Med vennlig hilsen
Arne Langås
Falstadsenteret

6.5 E-post svar fra Grinimuseet

Anja Heie <Anja.Heie@mia.no>
to. 17.03.2022 13:57

Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Hei Gina,

Grinimuseet har én gjenstand (en medaljong) etter en jødisk kvinne som satt i fangenskap på Grini under krigen i vår gjenstandssamling som totalt sett består av ca. 1000 gjenstander.

Denne gjenstanden er dessverre foreløpig ikke registrert og derfor heller ikke lagt ut på Digitalt Museum.

Vennlig hilsen,
Anja Heie
stedsansvarlig Grinimuseet

Telefon: (+47) 48 02 31 90
anja.heie@mia.no

Museene i Akershus (MiA), Grinimuseet
<https://mia.no/grinimuseet>

6.6 E-postsvar fra HL-senteret

Jakob Berg Olsen <j.b.olsen@hlsenteret.no>
ma. 14.03.2022 14:45

Til: post@hlsenteret.no; Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Hei, Gina!

Takk for henvendelsen. HL-senteret er et dokumentasjons-, forsknings- og undervisningssenter med søkelys på Holocaust og andre folkemord, og på minoriteters vilkår i moderne samfunn.

Vi har en rekke privatarkiver, inneholdende dokumenter, mapper, serier, brev, publikasjoner, fotografier og diverse gjenstander. Alle de 11 arkivene vi har publisert på Arkivportalen har jødiske arkivskapere, og kan knyttes til forfølgelsen og likvidasjonen av norske jøder. Vi antar et sted mellom ti og femten hyllemeter.

To av arkivene våre er innlemmet i Norges dokumentarv, og dermed en del av UNESCOs verdensarv; Arkivet etter Ruth Maier (<https://www.hlsenteret.no/dokumentasjon/samlinger/arkivet-etter-ruth-maier.html>) og arkivet etter Robert Savosnick (<https://www.hlsenteret.no/dokumentasjon/robert-savosnick/>)

I tillegg har vi en gjenstandssamling på ca. 200 objekter, og en fotosamling med ca. 10.000 fotografier og bilder som i større eller mindre grad kan knyttes til holocaust i Norge.

Dessuten huser senteret upubliserte privatarkiver etter norske frontkjemper, NS-folk osv., men ikke alle inngår formelt i samlingen ennå.

Les mer på våre hjemmesider, www.hlsenteret.no/dokumentasjon, og på Arkivportalen: <https://www.arkivportalen.no/institute/HL>.

Vennlig hilsen
Jakob Berg Olsen
Forskningsbibliotekar
Senter for studier av holocaust og livsynsminoriteter

hlsenteret.no/dokumentasjon
Besøksadresse: Villa Grande, Huk Aveny 56
Postadresse: Postboks 1168 Blindern, 0318 Oslo

6.7 E-postsvar fra Norges Hjemmefrontmuseum (NHM)

FORSVARET
Norges Hjemmefrontmuseum

[2022/090/NHM/FF/101.8/3]

1 av 1

Vår saksbehandler
Frode Færøy, ffaroy@mil.no
+4723 09 31 35, 0510 3135

Vår dato 2022-04-07
Vår referanse 2022/011450-002/FORSVARET/ 910

Tidligere dato **Tidligere referanse**

Til
Gina Austad-Stavdal
<ginamau@stud.ntnu.no>

Kopi til

Opplysninger til bacheloroppgave

1 Bakgrunn

Norges Hjemmefrontmuseum (NHM) viser til din e-post av 14. mars 2022, og vi vil i den forbindelse få komme med følgende merknader.

2 Drøfting

NHM vil særlig fremheve forskningsarkivene etter Oskar Mendelsohn og Ragnar Ulstein. Vi anslår at materialet som handler om de tyske jødeforfølgelsene i Norge, omfatter i overkant av en halv hyllemeter.

For nærmere informasjon om disse to personarkivene kan undertegnede kontaktes på telefon eller e-post.

3 Konklusjon

Vi håper med dette å ha foretatt en tilfredsstillende behandling av din forespørsel.

6.8 E-post svar fra Jødisk museum Oslo

Forespørsel om arkivbestand

Denne avsenderen dag@jodiskmuseumoslo.no er fra utenfor organisasjonen. [Blokker avsender](#)

DK

Dag Kopperud <dag@jodiskmuseumoslo.no>

ti. 15.03.2022 15:27

Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Kopi: 'Torill Torp Holte' <torill@jodiskmuseumoslo.no>

Hei Gina.

Av arkiv- foto- og gjenstandsmateriale etter norske jøder og Holocaust i Norge finnes, naturlig nok en del her hos oss. For det første så oppbevarer vi Det Mosaiske Trossamfunds (DMT) historiske arkiv. Dette arkivet består av 15 forskjellige arkivskapere og utgjør om lag 17 hyllemeter. Den største delen av dette arkivet består av DMTs korrespondansearkiv fra 1892 til 1988. I tillegg oppbevarer vi om lag 40 privatarkiv etter privatpersoner som gir innblikk i sider ved jødisk liv i Norge. Dette materialet utgjør ca. 15 hyllemeter. Vi er også medeiere i samlingen «Norsk-jødisk dokumentasjon – jødisk liv og historie i Norge». Dokumentasjonen ble gjennomført i perioden 2000-2003 og inneholder livsløpsintervjuer med over 50 personer født før 2. verdenskrig, og over 1000 foto fra jødisk liv i Norge. Det er imidlertid Norsk Folkemuseum som oppbevarer og forvalter samlingen. Vår egen gjenstands- og dokumentasjonssamling består per mars 2022 av 3000 objekter, fordelt på 940 museumsnummer. Dette materialet utgjør ca. 20 hyllemeter. I tillegg har vi en digital fotosamling bestående av 6900 fotos (derav 400 analoge). Vi har også en betydelig samling av intervjuer og annet audio(visuelt) materiale, som i hovedsak er intervjuer gjort av museets egne ansatte.

Av spesifikt Holocaust-relatert materiale inngår diverse lyd- og filmopptak, samt enkelte privatarkiv. Holocaust-senteret på Bygdøy i Oslo oppbevarer for øvrig også en del viktige privatarkiv etter jøder i Norge. For ikke å snakke om Riksarkivet. Her finnes svært mye dokumentasjon etter de etatene som var sentrale i arrestasjonen og deportasjonene av jøder fra Norge.

Med vennlig hilsen / Fond regards

Dag Kopperud

Historiker, samlingsforvalter og prosjektleder (Historian, Collections & Project Manager)

Jødisk Museum i Oslo / Oslo Jewish Museum

Calmeyers gate 15 B,

0183 Oslo

Norge / Norway

Tlf. (0047) 48 95 25 47

Dag@jodiskmuseumoslo.no

6.9 E-post svar fra Norsk folkemuseum

22/00004-67 - Henvendelse om materiale etter norske jøder og Holocaust

1

Denne avsenderen Else.Rosenqvist@norskfolkemuseum.no er fra utenfor organisasjonen. [Blokker avsender](#)

ER

Else Rosenqvist <Else.Rosenqvist@norskfolkemuseum.no>

fr. 18.03.2022 12:45

Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

 20220318122038.pdf
2 MB

Hei og takk for henvendelsen.

Selve prosjektet varte fra 2000-2003 og hadde tittel «Norsk-Jødisk Dokumentasjon – jødisk liv og historie i Norge». Det ble også laget en vandrestillingen som hadde tittelen «Wergelands barn». Selve prosjektet ble gjennomført i perioden 2000-2003.

Jeg vedlegger en beskrivelse fra katalog over materialet som ble samlet inn. Her kan du se hvor mange foto og intervjuer som er tatt vare på.

Når det gjelder arkivmateriale etter prosjektet består dette av ca 2 hyllemeter. Lyd og foto er lagret og registrert i katalogen Primus og materialet er klausulert. Innsyn søkes skriftlig.

Håper dette var til hjelp.

God helg 😊

Med vennlig hilsen

Else Plahter Rosenqvist

Arkivar ved Dokumentasjonsavdelingen

Stiftelsen Norsk Folkemuseum

Boks 720 Skøyen

N-0214 Oslo

Tel.: (+47) 40023582

e-post: else.rosenqvist@norskfolkemuseum.no

www.norskfolkemuseum.no

1.1 Prosjektet

Norsk Folkemuseum har i perioden september 2000 til mars 2003 drevet prosjektet "Norsk-jødisk dokumentasjon" (i starten kalt "Wergelands barn"). Prosjektets hovedmål har vært å dokumentere jødisk innvandring og historie i Norge gjennom intervjuer med norske jøder født før krigen og avfotofering av bilder fra private fotoalbum. Prosjektet har i tillegg hatt en formidlingsdel der innsamlet materiale har blitt formidlet blant annet gjennom utstillinger, nettsted og foredrag. (nærmere beskrevet i *Sluttrapport for prosjektet*)

"Norsk-jødisk dokumentasjon" ble initiert av Britt Ormaasen (prosjektleder) og Oskar Kvasnes (prosjektmedarbeider), som i perioden har vært de ansatt for å gjennomføre prosjektet. I utgangspunktet var prosjektet et Folkemuseums-prosjekt, men siden høsten 2002 har Det Mosaiske Trossamfund, Oslo (DMT) og Senter for studier av Holocaust og livssynsminoritetets stilling i Norge (HL-senteret) vært likeverdige partnere i prosjektet.

1.2 Bakgrunn

I perioden 1852 til 1920 innvandret ca. 1300 jøder til Norge. Denne gruppen utgjør grunnstammen for landets jødiske befolkning i dag. Innvandrerne kom i hovedsak fra Litauen, Latvia og Russland og hadde med seg en øst-europeisk jiddisch kultur. I møtet med det norske oppstod en rik og egenartet kultur, som hadde en blomstringstid i 1920- og 30-årene. Krigen utryddet i stor grad denne kulturen, i hovedsak fordi rundt 1/3 av den norsk-jødiske befolkning ble drept i Holocaust.

Prosjektet ble startet opp og gjennomført med bevissthet om at den norsk-jødiske førkrigskulturen var lite dokumentert og studert, og at de som hadde kunnskap og minner var i ferd med å gå bort. Man ønsket derfor å gjøre livsløpsintervjuer med et utvalg norske jøder født før krigen og samle inn fotografier, for å bevare kunnskap om denne viktige delen av norsk historie for ettertiden.

Oppstarten og gjennomføringen av prosjektet var også knyttet opp mot 150 års jubileet for endringen av § 2 i Grunnloven, den såkalte "jodeparagrafen". Man ønsket å markere dette jubileet med arrangementer og utstillinger.

1.3 Intervjudokumentasjon

Prosjektets innsamlende materiale består av intervju og fotografier. Intervjuene er foretatt hjemme hos informantene og tatt opp på DAT-kassetter. Metoden som er brukt er livsløpsintervjuer der informanten forteller om emner som oppvekst, jødiske tradisjoner, opplevelser av anti-semitisme etc. En spørreliste ble utarbeidet ved prosjektets start, basert på lignende prosjekter i England og med innspill fra referansegruppen. (se *Vedlegg*)

Tidligere dokumentasjon og historieskriving over norsk-jødisk historie har i stor grad fokusert på Holocaust, demografi, organisasjons- og menighetsliv, og det viktigste verket i så henseende er Oskar Mendelsohns tobindsverk *Judenes historie i Norge gjennom 300 år*. Prosjektet skiller seg fra tidligere arbeider på området ved at metode og vinkling er annerledes. Prosjektet har basert seg på innsamlingsmetoden "oral history". Metoden er utbredt i mange land og er en anerkjent måte for å samle muntlig historie og informasjon gjennom lydfestede intervjuer. Gjennom metoden er det mulig å bevare livserfaring til personer som selv ikke har kapasitet til å skrive sine memoarer. Metoden gir også mulighet til å samle inn opplysninger om forhold som tidligere ikke er dokumentert i skriftlige kilder. Målet er å samle inn et bredest mulig materiale, som i minst mulig grad er begrenset av snevre problemstillinger. Innsamlet materiale vil utgjøre en av flere primærkilder som er tilgjengelig for fremtidige forskere og andre interesserte.

Utvalget av informanter er avgrenset til å gjelde personer født i Norge før krigen, av en eller to jødiske foreldre. Prosjektets informanter har vært i alderen fra 65 til 95 år.

Hele prosessen med innsamling og oppbevaring av materialet er underlagt et strengt krav til personvern. Prosjektet har utarbeidet en egen kontrakt (se *Vedlegg*) som informantene har undertegnet og har innhentet konsesjon fra Datatilsynet for å kunne gjennomføre prosjektet.

Materialet omfatter:

Innsamlet materiale består av rundt 120 timer med lydopptak, fordelt på 78 ulike opptakssesjoner. Hvert intervju har en lengde på mellom to til fem timer. Originalopptakene er fordelt på ca. 90 DAT-kassetter. Alle opptakene er overført til de digitale formatene Wav og MP3. Informasjon om opptakene er lagret i databasesystemet Primus, sortert etter opptakssesjon.

Lydopptakene fordeler seg på følgende typer intervjuer:

- Livsløpsintervju: 60 sesjoner, fordelt på 47 informanter.
- Intervjuvandring: 2 sesjoner
- Fotointervju: 16 sesjoner, fordelt på 10 informanter

Transkripsjoner:

Intervjuer med 12 informanter er transkribert i sin helhet, til sammen utgjør dette 19 opptakssesjoner. Transkripsjonene er tilgjengelig i papirform, ordnet etter informant og utgjør til sammen ca. 700 sider. Alle transkripsjonene er gjort av Kjell Stranden.

De intervjuer som ikke er transkribert er det skrevet referater av, med unntak av fotointervjuer og vandringer med informanter. Referatene er tilgjengelig i papirform, ordnet etter informant.

Noen emner for intervjuer og fotoinnsamling:

Emigrasjon – immigrasjon:

hvorfor familien dro fra Øst-Europa, møte med Norge, hvor i landet de bosatte seg. Hvorfor de har blitt boende, eller senere har emigrert.

Hverdagsliv i Norge:

arbeidsliv, hjemmet, matskikker, skolegang, nabolag, boligområder.

Religiøst liv:

hvordan opprettholdt de sin jødedom, holdninger til dette, feiring av helligdager.

Holdninger og verdier:

konflikter og integrasjon, samhold og grupperinger, antisemittisme, norsk jøde eller jødisk nordmann, toleranse og fremmedfrykt, jødedom kontra kristendom.

Krigen:

Tiden før krigen, antisemittisme, egen- og families skjebne under krigen, ettervirkninger og tilbake til hverdagen.

1.4 Fotodokumentasjon

Fotodokumentasjonen tar utgangspunkt i informantenes private fotosamlinger. Album og enkeltfotografier har blitt lånt med i etterkant av intervjuer. De fotografier som har blitt kopiert harmonerer emnemessig med tema for intervjuene. Fotografiene daterer seg fra slutten av 1800-tallet og frem til ca. 1950. Etter at fotografiene har blitt kopiert har eierne blitt intervjuet om fotografiene. Man har søkt å få opplysninger om tid, sted, personer og hendelser knyttet til bildene. Prosjektet har særlig søkt å samle inn bilder som viser yrkesliv og religiøs praksis, siden disse tema er sjelden fotografert.

Fotodelen av prosjektet har vært høyt prioritert fordi bilder som viser jødisk liv og historie utgjør et viktig historisk materiale. Under krigen ble eiendelene til jødiske familier konfiskert og de folk måtte rømme på kort varsel. Vi trodde ikke at det skulle finnes mye fotomateriale fra før krigen, men mer materiale har overlevd enn man hadde forventet. Bildene forteller i seg selv en dramatisk historie. Noen fotosamlinger ble under krigen tatt med på flukten til Sverige, oppbevart av naboer eller skjult før flukten.

Norsk Folkemuseums fotograf Anne-Lise Reinsfelt har stått for arbeidet med avfotografering av bildene.

Materialet omfatter:

Innsamlet materiale består av rundt 1000 fotografier. Alle bildene er lagret i databasesystemet Primus, og søkbare på person, emneord etc. Hvert bilde er trykket ut på papir, og tilgjengelig for gjennomsyn i egne permer.

Fotografiene fordeler seg på følgende typer foto:

- Foto fra private samlinger: ca. 750, fordelt på NF nummer fra 21110 - 21148
- Materiale fra eksterne samlinger, bøker og lignende: 150 (NF.21120 og NF.21125)
- Prosjektdokumentasjon: ca. 110 (NF.21144)
- Portretter av informanter: ca. 20 (NF.21145)

1.5 Øvrig materiale

I arbeidet med prosjektet har man også samlet inn andre typer materiale. Dette for å bygge opp en egen kunnskap, men også fordi det var viktig å samle dette materialet.

Innsamlet materiale er av typen:

- Boksamling: ca. 120 titler er innkjøpt som dekker prosjektets tema. Samlingen er å finne på Norsk Folkemuseums bibliotek, der den utgjør en egen samling.
- Artikkelsamling: ca. 60 artikler som dekker prosjektets tema, sortert på forfatter. Kopiert fra tidsskrifter, bøker, aviser etc.
- Materiale om informanter: slektstavler, presseklipp, utdrag fra bøker etc. som omhandler prosjektets informanter.
- Presseklipp: avisomtale av prosjektet.

I arbeidet med å finne frem til relevant litteratur som en basis for prosjektet ble det samlet referanser til artikler og bøker. Disse referansene ble ordnet i en 20 siders oversikt under tittelen *Norsk-jødisk litteratur - en bibliografisk oversikt*. Teksten gir en oversikt over litteratur skrevet av og om norske jøder innenfor temaene: jødisk liv og historie, norsk-jødisk identitet, Holocaust og norske jøder, skjønnlitteratur etc.

En tid var det en tanke å jobbe videre med dette utkastet til en bibliografi, men andre oppgaver var viktigere. Slik det er nå, foreligger utkastet og dette kan eventuelt gjøres tilgjengelig på nettet.

1.6 Arkivering og tilgjengeliggjøring

Innsamlet materiale er i dag tilgjengelig for offentligheten på Dokumentasjonssenteret på Norsk Folkemuseum. Det vil bli deponert kopier av materialet hos det fremtidige Jødisk Museum i Oslo og HL-senteret. Bruken av innsamlet materiale er regulert av Datatilsynets retningslinjer og den kontrakt som er inngått med informantene.

Primusdatabasen der opplysninger om materialet er lagret er en separat base der tilgang er begrenset. De som skal ha tilgang må søke museets arkivleder for tilgang gis. Når tilgang er gitt vil materiale kun være tilgjengelig på lesesalen på Dokumentasjonssenteret. Hver bruker må skrive under på en taushetserklæring når de får tilgang til materialet.

Det er utarbeidet en katalog over innsamlet materiale som gjøres tilgjengelig for kommende brukere. Innholdet i katalogen er av typen: oversikt over lydopptak og fotografier, spørreliste, kontrakt og retningslinjer for bruk etc.

6.10 E-post svar fra Telemark museum

 Charlotte Andersen <charlotte.andersen@telemark.museum.no>
ma. 14.03.2022 08:54
Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Vi har ingenting om norsk Holocaust.

Det som finnes i våre arkiver er to oppføringer, og begge gjelder forretningsdrift:

- Brev fra Nasjonal Samling til advokat L. Blichfeldt, Skien, datert 17/3-44, med ordre om å fjerne navnet D. Becker på kontorvinduer (kopi gitt museet, originalen tilhører en privatperson)
- Korrespondanse mellom Porsgrunn porselensfabrikk og Steinfeldts magasin i Ålesund, 1942 (en del av PP arkivet).

Det første er kun ett brev, den andre er en mappe med 17 brev.

Mvh Charlotte Andersen, arkivar

6.11 E-post svar fra Vestfoldarkivet

 Vestfoldarkivet <vestfoldarkivet@vestfoldmuseene.no>
ma. 14.03.2022 10:58
Til: Gina Martinsdatter Schinness Austad-Stavdal

Hei og takk for din henvendelse. Vestfoldarkivet har følgende arkiver i forbindelse med norske jøder og Holocaust:

- https://www.arkivportalen.no/entity/no-VEMU_arkiv_000000063689?ins=VEMU
- https://www.arkivportalen.no/entity/no-VEMU_arkiv_00000000362?ins=VEMU

Omfanget på begge arkiv er ca. 0,05 hyllemeter hver. I tillegg finnes det én mappe som omhandler Sachnowitz familien i arkivet https://www.arkivportalen.no/entity/no-VEMU_arkiv_000000097867?ins=VEMU. Mappens omfang er ca. 0,02 hyllemeter.

Vestfoldmuseene har et DKS opplegg om temaet som du kan lese mer om her: <https://vestfoldmuseene.no/det-angar-ogsa-deg/>.

Mvh Petra Erdösi
Arkivkonsulent
Vestfoldarkivet

